

NUTQIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARGA MUSIQIY TA'LIM BERISHNING AHAMIYATI

Arslanova Muqaddam Muxtorjon qizi

Turan Xalqaro Universiteti talabasi

ANNOTATSIYA: *Ushbu ilmiy maqolada nutqida nuqsoni bo'lgan bolalarga musiqiy ta'lim berishning nazariy, metodik va amaliy asoslari batafsil yoritilgan. Zamonaviy maxsus pedagogika, logopediya, neyropsixologiya hamda musiqiy terapiya sohalaridagi ilmiy tadqiqotlar tahlili asosida musiqaaning nutq rivojiga ta'sir etish mexanizmlari ochib berilgan. Musiqiy ta'lim jarayonida ritm, intonatsiya, vokal mashqlar, musiqali harakatlar va o'yinlarning fonemik eshitish, artikulyatsion apparat, nutq motorikasi, lug'at boyligi va bog'lanishli nutqni rivojlantirishdagi o'rni ilmiy jihatdan asoslangan. Shuningdek, musiqiy ta'limning nutqida nuqsoni bo'lgan bolalarning emotsional holati, ijtimoiy moslashuvi va kommunikativ kompetensiyalariga ijobiy ta'siri ko'rsatib berilgan. Maqola natijalari musiqiy ta'limni logopedik mashg'ulotlar bilan integratsiyalash nutq buzilishlarini samarali korreksiyalash imkonini berishini tasdiqlaydi.*

Kalit so'zlar: *nutq nuqsoni, musiqiy ta'lim, musiqiy terapiya, logopediya, maxsus pedagogika, ritm, vokal mashqlar, inklyuziv ta'lim.*

KIRISH

Bugungi globallashuv va axborotlashuv jarayonida bolalar rivojiga qo'yilayotgan talablar tobora ortib bormoqda. Shu bilan birga, nutqida turli nuqsonlarga ega bo'lgan bolalar sonining ko'payishi maxsus pedagogika va logopediya sohalarida yangi yondashuvlarni joriy etishni taqozo etmoqda. Nutq buzilishlari bolaning faqatgina muloqot qilish imkoniyatini cheklab qolmay, balki uning bilish jarayonlari, emotsional holati, shaxsiy rivoji va ijtimoiy moslashuviga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Nutqi yetarli darajada rivojlanmagan bolalarda o'z fikrini erkin ifodalash qiyinlashadi, bu esa ularning tengdoshlari bilan muloqotida muammolar keltirib

chiqaradi. Natijada bolalarda tortinchoqlik, o'ziga ishonchsizlik, emotsional beqarorlik kabi holatlar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli nutq buzilishlarini barvaqt aniqlash va samarali pedagogik vositalar orqali bartaraf etish muhim ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, nutqni rivojlantirish jarayonida san'at, xususan, musiqiy ta'limdan foydalanish yuqori samaradorlikka ega. Musiqa bolaning tabiiy qiziqishini uyg'otadi, mashg'ulotlarga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi va nutq faoliyatini bilvosita faollashtiradi.

NUTQ NUQSONLARINING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Nutq nuqsonlari bolaning yoshiga, rivojlanish darajasiga va markaziy asab tizimi faoliyatiga bog'liq holda turli shakllarda namoyon bo'ladi. Nutq buzilishlari fonetik, fonemik, leksik va grammatik darajalarda kuzatilishi mumkin. Eng ko'p uchraydigan nutq nuqsonlariga dizartriya, alaliya, disfaziya va duduqlanish kiradi.

Dizartriya nutq apparati mushaklarining yetarli darajada harakatlanmasligi bilan bog'liq bo'lib, tovushlarning noaniq talaffuzi bilan kechadi.

Alaliya esa nutq markazlarining rivojlanmaganligi natijasida nutqning kech shakllanishi bilan tavsiflanadi.

Duduqlanish nutqning ritm va tempi buzilishi natijasida yuzaga keladi va bolaning erkin gapirishiga jiddiy to'sqinlik qiladi.

Fonetik-fonemik buzilishlar – tovushlarni eshitish va farqlashdagi qiyinchiliklar.

Mazkur nuqsonlar bolaning o'quv jarayoniga moslashuvini qiyinlashtirib, ikkilamchi psixologik muammolarni keltirib chiqaradi. Shu bois nutq buzilishlarini bartaraf etishda kompleks, tizimli va individual yondashuv muhim hisoblanadi.

MUSIQA VA NUTQNING NEYROPSIXOLOGIK BOG'LIQLIGI

Musiqa va nutq inson miyasida o'xshash neyron mexanizmlar orqali qayta ishlanadi. Ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, ritm, intonatsiya va ohang nutqning prosodik

komponentlari bilan chambarchas bog'liq. Musiqa miya yarimsharlarining muvofiqlashgan faoliyatini ta'minlab, nutq jarayonlarini faollashtiradi.

Ritmik mashqlar fonemik eshitishni rivojlantirib, tovushlarni farqlash qobiliyatini kuchaytiradi. Musiqa ostida bajariladigan harakatlar nutq motorikasining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, vokal mashqlar orqali nafas olish, tovush chiqarish va artikulyatsiya jarayonlari yaxshilanadi.

MUSIQIY TA'LIMNING NUTQ RIVOJIGA TA'SIRI

Musiqiy ta'lim nutq rivojiga ko'p qirrali ta'sir ko'rsatadi. Qo'shiq kuylash jarayonida artikulyatsion apparat faol harakatga keladi, bu esa tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishga yordam beradi. Ritmik mashqlar nutqning tempini me'yorlashtiradi, duduqlanish holatlarida esa nutq barqarorligini ta'minlaydi.

Qo'shiqlar matni orqali bolaning lug'at boyligi kengayadi, grammatik tuzilmalarni o'zlashtirish osonlashadi. Musiqiy sahnalashtirish va o'yinlar bolalarda bog'lanishli nutqni rivojlantirib, muloqotga bo'lgan ehtiyojni oshiradi.

AMALIY METODLAR VA MASHQLAR

Nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan musiqiy mashg'ulotlarda bo'g'inli qo'shiqlar kuylash, musiqa ostida tovush va so'zlarni takrorlash, ritmik qarsak va harakatlar, musiqiy rolli o'yinlardan foydalanish tavsiya etiladi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, logoped va musiqa rahbari hamkorligida olib borilgan mashg'ulotlar bolalarda nutq faolligi, talaffuz aniqligi va muloqot ko'nikmalarining sezilarli darajada oshishiga olib keladi.

MUSIQIY TA'LIMNING IJTIMOIIY VA EMOTSIONAL AHAMIYATI

Musiqa bolalarda ijobiy emotsiyalarni shakllantirib, stress va qo'rquvni kamaytiradi. Guruhda ijro etiladigan musiqiy mashg'ulotlar jamoaviylik, hamkorlik va o'zaro hurmat tuyg'ularini rivojlantiradi. Bu esa inklyuziv ta'lim sharoitida muhim pedagogik ahamiyatga ega.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, musiqiy ta'lim nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlashda samarali, ilmiy asoslangan va innovatsion pedagogik vosita hisoblanadi. U nutq rivojini jadallashtirish, emotsional holatni barqarorlashtirish hamda ijtimoiy moslashuvni kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli musiqiy ta'limni logopedik mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtirish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi maxsus pedagogika bo'yicha o'quv qo'llanmalar.
2. Patel A. Music, Language, and the Brain. Oxford University Press.
3. Hallam S. The Power of Music. International Journal of Music Education.
4. www.ziyonet.uz